

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

VESELÁ, Renata: Vybrané historické zdroje súčasného rodinného práva. Ostrava : KEY Publishing, 2013. 177 s.

Habilitant: JUDr. Renata Veselá, Ph.D.

Oponent: doc. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA

Pracovisko: Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Šafárikovo nám. 6, 810 00 Bratislava I

Habilitantka predložila ako habilitačnú prácu svoju publikovanú monografiu z roku 2013 s názvom „*Vybrané historické zdroje súčasného rodinného práva*“. Už samotným názvom tak predznačila, že svoju pozornosť bude venovať právnej úprave rodinných vzťahov, resp. právnej reflexii rodiny v jej historických premenách, a pokúsi sa o rekonštrukciu historických koreňov dnešnej úpravy rodinného práva, v Českej, ale aj právne veľmi blízkej Slovenskej republike.

Otázky rodiny a rodinného práva sú v súčasných podmienkach Slovenskej republiky v centre pozornosti nielen právnikov ale i laikov – a to najmä v súvislosti s hlásanými trendmi liberálnej redefinície rodiny a zároveň so snahami konzervatívnych kruhov o pevné, nemenné, právne definovanie „tradičnej“ rodiny. Monografia v tejto súvislosti podáva obraz vývoja rodiny a rodinného práva na území strednej, resp. stredovýchodnej Európy, v podmienkach Habsburskej ríše, Československa a dnešnej Českej republiky a Slovenska.

Z hľadiska metodológie autorka používa metódu retrospektívnu – hľadá korene súčasnej právnej úpravy. Východiskom a optikou je teda súčasná právna úprava a súčasné právne inštitúty rodinného práva. Vo výklade však postupuje chronologicky – od rímskoprávných predobrazov modernej rodiny, cez recepciu rímskeho vzoru a vplyv cirkevných učení, až k formulácii osvietenenských úprav rodinného práva a k moderným kodifikáciám 19. a 20. storočia. V každom skúmanom historickom období si pritom všima primárne tie aspekty rodinného práva, ktoré mali vplyv na dnešnú podobu rodinného práva v strednej Európe. Pri použití tejto metódy je však rizikom opomenutie niektorých „slepých uličiek“ vývoja, resp. inštitútov a konceptov, ktoré boli príznačné iba pre určité historické a spoločenské podmienky, a ktoré preto zdanlivo nemali priamy vplyv na podobu dnešného rodinného práva. Na príklady poukážem nižšie.

Predložená habilitačná práca sa skladá z úvodu, desiatich kapitol, záveru a troch príloh. Z hľadiska štruktúry možno konštatovať, že táto je v zásade logická a chronologická, aj keď pri podrobnejšom oboznámení sa s obsahom kapitol sa ukáže, že niektoré kapitoly sú neproporčne stručné a možno by bolo vhodnejšie ich zaradenie do iných, rozsiahlejších kapitol (napr. kapitola č. 3 o stredovekom poňatí manželstva sa obsahom veľmi dobre hodí do

nasledujúcej kapitoly č. 4 o manželskom práve pred prijatím ABGB). Výhradu tiež možno mať k tomu, že v kapitole o úprave rodinného práva v ABGB autorka nedodržiava dovtedy používaný chronologický výklad, ale postupuje namiesto toho systematicky, pričom kombinuje výklad o rímskoprávnej úprave a cirkevnoprávnej úprave s úpravou v ABGB, novelách ABGB a v manželskej novele z roku 1919. Kvôli takémuto „predbehnutiu“ chronologického vývoja sa nasledujúca kapitola – č. 6 – o vývoji práva v 19. storočí môže javiť ako chronologicky nekoncepčne zaradená.

Z hľadiska samotného obsahu práce, v úvode autorka upozorňuje na aktuálnosť otázky rodiny a jej právnej úpravy v dnešnom svete, osobitne v strednej Európe. Zo širšieho doktrínálneho právneho hľadiska upozorňuje veľmi správne na staršie diskusie o povahe a zaradení rodinného práva do oblasti verejného alebo súkromného práva, z dôvodu kogentnosti noriem a štátneho záujmu na regulácii rodiny. V tejto súvislosti mohla bližšie poukázať na uvedenú diskusiu aktuálnu na konci 19. storočia najmä v nemeckej právnej vede, ktorá ovplyvňovala aj diskurz v Uhorsku a na území českých krajín (k tomu napr. Loutfi, Anna: *The Family as a Site of Cultural Autonomy and Freedom: anxieties in legal debates over state regulation of marriage in Hungary, 1867–1895*. In: *Women's History Review*, 20, 4, p. 599-613.). Žiadalo by sa zaujať vlastné stanovisko k tejto polemike, a to primárne s ohľadom na súčasný vývoj v Českej aj Slovenskej republike, kde sa rodinné právo opäť včleňuje do rekonštruovaného občianskeho práva hmotného.

V jednotlivých nasledujúcich kapitolách autorka chronologicky približuje vývoj rodinného práva, pričom svoj výklad začína od rímskoprávných východísk. Ako vzor aktuálny aj v neskorších vývojových obdobiach v strednej Európe tu habilitantka prekladá najmä inštitút „*patria potestas*“. Tu si dovoľím vysloviť pochybnosť o tom, či skutočne ide v stredoeurópskych spoločnostiach o vplyv rímskeho práva. „*Otcovská moc*“ je totiž podľa môjho názoru všeobecným vzorom patriarchálneho usporiadania spoločnosti bez ohľadu na možné prepojenie s rímskym právom, a to aj v končinách bez akéhokoľvek súvisu s európskym právnym vývojom. Preto by som bol opatrnejší pri konštatovaní rímskoprávneho vzoru *patria potestas* ako to robí autorka na s. 23 a 119; uznať ho podľa môjho názoru možno primárne v rovine učeného práva s ohľadom na recepciu rímskeho práva v stredoveku; v rovine „*neučeného*“ stredovekého práva však zrejme tento inštitút existoval nezávisle od recepcie učeného rímskeho práva.

Následne autorka veľmi správne poukazuje na vplyv katolíckej cirkvi a jej učenia na podobu rodinného práva na území českých krajín aj Slovenska. Treba pritom oceniť, že habilitantka nevníma cirkevné právo staticky, ale poukazuje na významné vývojové premeny v tejto sfére normatívneho systému. Cirkevný vplyv, resp. náboženský vplyv na podobu rodinného práva minulosti aj súčasnosti predstavuje žetateľný predmet výskumu v tejto oblasti vedeckého záujmu, a to aj v súvislosti s presadzovanými trendmi výskumu vplyvu morálnej teológie a cirkevných a náboženských noriem na právny normatívny systém (tak konštatuje napr. riaditeľ Inštitútu Maxa Plancka pre európske právne dejiny - Duve, Thomas: *European Legal History – Global Perspectives*. Working paper for the Colloquium ‘European Normativity – Global Historical Perspectives’).

Istú ľútosť možno vysloviť nad tým, že habilitantka sa nepokúsila o rekonštrukciu rodinného práva predkresťanskej spoločnosti na skúmanom území (napr. v predveľkomoravskom období) – zrejme tak učinila primárne z dôvodu, že táto podoba rodiny podľa nej nemala priamy vplyv na súčasné rodinné právo. Práve táto „slepá ulička“ vývoja by však mohla ozrejmiť existenciu podôb „otcovskej moci“ nezávislých od priameho vplyvu rímskeho práva. Tu sa preto núka otázka, či používanie retrospektívnej metódy v prípade vedeckej práce nemôže mať za dôsledok, že autor ponechá bokom niektoré aspekty skúmanej problematiky, ktoré sa mu môžu javiť ako „slepé uličky“ vývoja, čím sa predmet jeho výskumu nutne zúži, a znemožní formulovať ďalšie hypotézy a závery. Konkrétne tu poznamenávam, že výskum predkresťanského rodinného práva podľa môjho názoru nemusí byť „slepotou uličkou“, a to s ohľadom na súčasné postmoderné formy spolužitia, prekračujúce tradičné vzory kresťanskej spoločnosti. Paralely a korene týchto postmoderných foriem spolužitia zrejme možno vedecky hľadať vo všeobecných princípoch medziľudských vzťahov, ktoré sa prejavovali aj v predkresťanskej spoločnosti a aj dnes sa prejavujú v nekresťanských spoločenstvách.

Ďalej konštatujem, že v súvislosti s výkladom o sekularizácii rodinného práva v období tzv. osvietenského absolutizmu bolo možné viac venovať pozornosť teóriám o zrode moderného štátu a práva (napr. Böckenförde, Ernst-Wolfgang: Vznik štátu jako proces sekularizace. In: Hanuš, Jiří (ed.): Vznik štátu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 7 a nasl.), resp. weberovského štátneho monopolu na násilie a na právo. Podľa niektorých názorov totiž moderný štát do istej miery prevzal úlohy jednotlivých dovtedy jemu konkurenčných normotvorcov, vrátane cirkvi a jej noriem (tak napr. Whitman, James Q.: The Transition to Modernity. In: Dubber, Markus – Hörnle, Tatjana (eds.): Oxford Handbook of Criminal Law. Oxford : Oxford University Press, 2014.). Tieto otázky habilitantka iba veľmi stručne naznačila. Vo všeobecnosti totiž možno konštatovať, že autorka pri výklade vývoja v tomto období vychádzala primárne iba z normatívnych textov, a menej z dobových právnych diel, či súčasných teoretických diskusií o tejto problematike.

Ako omnoho podrobnejší a zasvätenejší sa javí výklad vývoja skúmanej problematiky v období tzv. 1. ČSR, vrátane návrhu unifikovaného občianskeho zákonníka. Aj na tomto mieste však habilitantka mohla podrobnejšie poukázať na problematické diskusie a peripetie ohľadom úpravy manželského majetkového práva.

Prácu napokon uzatvára vývoj po roku 1945, ktorý už nie je natoľko podrobne a kriticky spracovaný ako obdobie 1. ČSR. Absentuje tiež komplexnejšie zhodnotenie najnovšej právnej úpravy rodinného práva v Českej republike a výhľad *de lege ferenda* v tejto oblasti.

Po kritickom zhodnotení obsahu habilitačnej práce ešte doplním niekoľko poznámok k jej formálnej stránke. Z hľadiska použitej literatúry a prameňov by určite bolo možné doplniť ďalšiu dobovú literatúru, ale tiež nedávnu slovenskú literatúru k tejto problematike – napr. monografiu Miriam Laclavíkovej z trnavskej Právnickej fakulty (Formovanie úpravy

majetkových vzťahov medzi manželmi. Bratislava : VEDA, 2010), či početné diela Ivany Šoškovej z banskobystrickej Právnickej fakulty.

Z formálneho hľadiska tiež konštatujem neštandardnú prácu s poznámkovým aparátom, keď habilitantka v niektorých stručnejších kapitolách svojej monografie namiesto priebežných odkazov na literatúru na príslušných miestach svojich kapitol odkazuje na všetku použitú literatúru sumárne až v poslednej poznámke k danej kapitole.

Napokon, ako poslednú formálnu náležitosť posudku zhodnotím protokol originality - zhoda 6,32% so študentskou záverečnou prácou zrejme vyplýva z toho, že študent využíval publikovanú monografiu habilitantky, ktorá je objektom hodnotenia v tomto posudku.

Záverom konštatujem, že **práca spĺňa náležitosti habilitačnej práce a odporúčam ju na obhajobu, po ktorej úspešnom priebehu navrhujem a odporúčam priznať habilitantke vedecko-pedagogický titul docent v odbore teória a dejiny štátu a práva.**

V rámci obhajoby by som bol rád, ak by sa habilitantka vyjadrila k nasledujúcim dvom otázkam:

- 1.) Aké zmeny prináša rekodifikované rodinné právo v Českej republike v porovnaní s dovtedajšou úpravou?
- 2.) Ako vnímate trend opätovného včleňovania rodinného práva do kódexov občianskeho práva hmotného, s ohľadom na staršie diskusie ohľadom povahy rodinného práva ako verejnoprávneho odvetvia, resp. s ohľadom na špecifiká rodinného práva v porovnaní s inými pododvetviami občianskeho práva?

V Bratislave dňa 10.3.2015

doc. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA